

СТРАТЕГІЯ

розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки

РОЗДІЛ I. Розвиток системи органів правосуддя

I. Загальні положення

Незалежне та неупереджене правосуддя є запорукою сталого розвитку суспільства і держави, зростання добробуту та якості життя, гарантією додержання прав і свобод людини та громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави, своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права, створення привабливого інвестиційного клімату. Дані положення належним чином враховані в цілях та завданнях загальних і секторальних стратегічних документів.

Метою укріплення та вдосконалення системи правосуддя є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки.

Беручі до уваги наявні суттєві недоліки та невідповідності системи правосуддя та судоустрою в Україні міжнародним стандартам та кращим практикам, вимогам та очікуванням суспільства, дана Стратегія (далі – Стратегія) покликана визначити основні засади та напрямки їх подальшого сталого функціонування та розвитку.

Стратегія встановлює пріоритети вдосконалення органів правосуддя – системи судоустрою, судочинства та певних інститутів правосуддя як на рівні законодавчих змін, так і на рівні впровадження першочергових невідкладних заходів, які забезпечать необхідні позитивні зрушення у функціонуванні відповідних правових інститутів.

Деталізований перелік завдань, заходів, очікуваних результатів та показників реалізації продовження реформи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів відображається у Плані дій щодо реалізації положень Стратегії, який схвалюється Комісією з питань правової реформи. Розробка та запровадження даного Плану дій має супроводжуватися комплексними обговореннями із громадським та експертним середовищем. Реалізація Стратегії потребує значних інтелектуальних, інституційних та фінансових затрат та ресурсів. Вони покриваються за рахунок Державного бюджету України, підтримки суспільства та міжнародної технічної допомоги, інших джерел, не заборонених законодавством.

Моніторинг ефективності реалізації кожного з етапів Стратегії має визначатися на підставі об'єктивних та вимірювальних показників оцінки ефективності, із можливістю їх перегляду та актуалізації.

Кінцевим результатом реалізації цієї частини Стратегії стане належним чином працююча судова система України, суддівське врядування і самоврядування, поглиблення подальшого впровадження принципу верховенства права, підвищення ефективності та координованість інститутів правосуддя, які стануть вільними від будь-якого політичного впливу та підзвітними суспільству, продовження впровадження міжнародних стандартів і кращих практик Ради Європи і Європейського Союзу.

II. Мета і завдання

Метою Стратегії є встановлення основних напрямків політики та пріоритетів подальшого удосконалення законодавства України про судоустрій, статус суддів та судочинство у взаємозв'язку та взаємодії із іншими інститутами правосуддя для практичного утвердження цінностей верховенства права, ефективного і справедливого судочинства, зміцнення функціональних основ організації судової влади відповідно до стандартів захисту прав людини та цінностей, визначених Конституцією України, зобов'язаннями України як члена Ради Європи, двосторонніми угодами з Європейським Союзом.

Завданнями Стратегії є:

- окреслення кола проблем щодо законодавства про судоустрій, статус суддів, судочинство та інститутів правосуддя;
- визначення напрямів удосконалення Конституції України, чинного законодавства та першочергових заходів з модернізації судоустрою, статусу суддів, судочинства та інститутів правосуддя;
- забезпечення координованості та збалансованості процесу вдосконалення з урахуванням подальшої гармонізації законодавства України про судоустрій із законодавством Європейського Союзу;
- підвищення ефективності організації судової влади та інститутів правосуддя, зміцнення довіри суспільства до органів правосуддя держави.

III. Основні проблеми

Основними проблемами, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації судової гілки влади та функціонування і здійснення правосуддя є необхідність їх приведення до міжнародних зобов'язань України, а також їх невідповідність міжнародним практикам та європейським стандартам, зокрема визначеним у рекомендаціях Венеціанської Комісії (Європейська Комісія за демократію через право), а саме:

- зупинення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та неможливість відновлення її діяльності в межах чинного законодавства;
- системні загрози незалежності суддів, органів та працівників судової влади;
- неналежна доброчесність певних суддів та працівників судової системи, відсутність нульової толерантності до корупційних проявів;
- неефективність існуючої територіальної системи місцевих судів;
- відсутність стабільної послідовної та узгодженої системи фінансового, матеріально-технічного та соціального забезпечення функціонування судової влади і законодавчих гарантій від непередбачуваного свавільного втручання інших гілок влади у ці складові діяльності судової влади;
- неефективність існуючої системи управління у судовій гілці влади, недосконалість системи органів судової влади та їх діяльності, організації та діяльності органів судової влади, у тому числі щодо організації економічного, фінансового та господарського забезпечення функціонування судів всіх рівнів;
- функціональна недосконалість системи органів суддівського врядування та самоврядування;
- нестача суддів у місцевих та апеляційних судах, надмірне навантаження на суддів у судах усіх рівнів;
- відсутність належної спеціалізації судів та суддів та відповідних законодавчих актів щодо запровадження спеціалізованих судів для вирішення спорів у специфічних галузях;
- неефективність процесуальних механізмів касаційного оскарження та формування єдиної судової практики в застосуванні закону національними судами;
- надмірно складні процедури заміщення вакантних посад у судах, а також порядок і методологія оцінювання суддів та кандидатів на посаду судді;
- неефективні механізми притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності;
- неналежне виконання судових рішень, неефективність механізмів судового контролю за виконанням судових рішень;
- відсутність дієвих механізмів альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів;
- перешкоди в доступі до правосуддя, недостатній рівень упровадження цифрових технологій у відправленні правосуддя;

- надмірна тривалість розгляду справ у судах, зайва урегульованість судового процесу, невиправдано широке застосування колегіальності в судах першої та апеляційної інстанцій;
- відсутність у судах належної комунікаційної політики;
- незавершення реформи органів прокуратури, неналежне законодавче врегулювання механізмів реалізації прокурорами їх конституційних повноважень;
- недостатній рівень суспільної довіри до судової влади та органів прокуратури;
- функціональна недосконалість системи адвокатури, складність порядку доступу до адвокатської діяльності, неефективність механізмів захисту прав адвокатів.

IV. Напрями та заходи

4.1 Покращення доступу до правосуддя

З метою покращення доступу до правосуддя необхідно забезпечити:

- розвиток мережі та спеціалізації суддів;
- вищий рівень умов праці та безпеки суддів і працівників суду;
- більш збалансований та справедливий розподіл навантаження;
- більш належний розподіл людських та матеріальних ресурсів;
- вищу якість обслуговування учасників судового процесу;
- сучасне управління правосуддям;
- економічну ефективність;
- зменшення корупційних ризиків при здійсненні правосуддя;
- належне фінансування судової влади;
- розвиток електронного правосуддя;
- забезпечення системи виконання судових рішень в розумний строк;
- забезпечення невідворотності покарання за втручання у діяльність судді, підвищення рівня захисту судді;
- забезпечення виконання рішень Європейського суду з прав людини, в яких визнається порушення Україною своїх зобов'язань;
- завершення процесу реформування органів прокуратури;
- розвиток інституту адвокатури.

4.1.1 Реорганізація місцевих судів (нова судова карта)

- перегляд мережі місцевих судів з урахуванням адміністративно-територіальної реформи, економічної обґрунтованості та врахування попиту на судові послуги із збереженням на першому етапі об'єднання місцевих судів можливості здійснення ними правосуддя за місцями знаходження існуючих місцевих судів та забезпеченням в подальшому оптимальних умов доступу до правосуддя для членів відповідних територіальних громад;
- проведення всебічного аудиту системи місцевих судів з метою визначення проблем та недоліків її функціонування;
- розробка на підставі висновків аудиту плану перегляду мережі місцевих судів із врахуванням основних критеріїв¹;
- запровадження методики визначення кількості суддів у судах та типових стандартів щодо навантаження працівників суддів з урахуванням вимог процесуального законодавства та інших об'єктивних факторів;²
- розгляд після створення нової мережі судів першої інстанції та в залежності від ефективності роботи цієї мережі можливості поступової оптимізації системи місцевих судів шляхом укрупнення судів та створення судових палат з розгляду цивільних і кримінальних справ у судах першої інстанції;
- в перспективі вивчення питання щодо запровадження можливості подальшого поступового переходу (після вирішення проблем комплектування штату та мережі апеляційних судів) до моделі – одна область (відповідна сучасній області адміністративно-територіальна одиниця) – один апеляційний суд, який буде діяти у складі палат із розгляду кримінальних, цивільних, адміністративних та господарських справ.

4.1.2 Верховний Суд

- посилення функціональної та процесуальної спроможності Верховного Суду з метою забезпечення єдності застосування норм матеріального та процесуального права судами різних юрисдикцій та розгляду міжюрисдикційних спорів, зокрема:
 - вдосконалення інституту зразкової справи шляхом визначення особливостей виконання рішення Верховного Суду в цих справах та/або запровадження інституту пілотного (модельного) рішення Верховного Суду,

¹ Кількість справ та навантаження на суддю; кількість суддів; витрати на утримання кожного суду (на душу населення, на справу тощо); демографічна ситуація в конкретному місті/регіоні, враховуючи дані про міграцію; відстані між будівлями суду; стан приміщень/інфраструктури, витрати на житло; взаємозв'язок з правоохоронними органами (відділками поліції, прокуратури тощо).

² Повинні відображати критерії для розрахунку оптимальної кількості суддів у судах, а також строки, в межах яких обчислюється оптимальна кількість штатних посад суддів.

яке ухвалюється Великою Палатою Верховного Суду за зверненням Касаційних судів Верховного Суду;

- визначення процесуального механізму забезпечення Верховним Судом єдності судової практики у справах, які не підлягають касаційному перегляду;
 - розгляд питання щодо зміни структури Верховного Суду з урахуванням необхідності збереження статусу суддів Верховного Суду;
 - удосконалення механізмів визначення структури Великої Палати Верховного Суду, її функцій, які не визначені процесуальним законом, а також організаційних питань взаємодії з Касаційними судами шляхом ухвалення Пленумом Верховного Суду регламенту Верховного Суду;
 - визначення та деталізація процесуального порядку звернення Верховного Суду до Європейського суду з прав людини відповідно до Протоколу № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для запиту консультативних висновків з принципових питань, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї;
 - вирішення питання щодо Верховного Суду України, у зв'язку із припиненням ним процесуальної діяльності, із можливістю здійснення суддями Верховного Суду України правосуддя у складі Верховного Суду;
 - вирішення питання статусу суддів вищих судів, які припинили діяльність та ліквідуються, шляхом переведення до відповідних апеляційних судів з можливістю забезпечення таким суддям права на відставку із відповідними виплатами та диференціацією порівняно з виплатами іншим суддям суддівського корпусу.

4.1.3 Вищі спеціалізовані суди

- забезпечення достатнього рівня ресурсів для ефективної організації роботи Вищого антикорупційного суду, в тому числі для постійних приміщень суду, які відповідатимуть будівельним нормам та безпековим стандартам;
- удосконалення законодавства з метою передбачення інструментів реагування на неналежну поведінку учасників судових проваджень, що призводить до затягування розгляду справ у Вищому антикорупційному суді та інших органах судової влади;
- завершення конкурсів на посади суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності та його Апеляційної палати, а також створення інфраструктури та початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності;

- зміна підсудності у справах, що виникають у сфері публічно-правових відносин, забезпечивши можливість розгляду Верховним Судом справ за участю центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України з найбільш важливих питань, як судом першої інстанції;
- у подальшому розгляд можливості створення вищого спеціалізованого суду з розгляду адміністративних справ за участю центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України;
- розгляд можливості створення інших вищих спеціалізованих судів;
- розгляд можливості залучення міжнародних експертів до участі у відборі кандидатів на посади суддів на конкурсах до вищих спеціалізованих судів.

4.1.4 Судочинство

- удосконалення методики визначення ставок судового збору для окремих категорій справ з метою усунення необґрунтованих перешкод для доступу до суду;
- запровадження інституту суду присяжних, який вирішує питання винуватості (вини) особи у вчиненні злочинів, за які законом передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі (як перший етап запровадження), розповсюдження в подальшому на злочини, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 10 років; встановити процесуальні запобіжники безсторонності присяжних та перехідний період для впровадження цього інституту безпосередньої участі громадян у здійсненні правосуддя;
- запровадження механізму перегляду вироків щодо осіб, засуджених до довічного чи іншого тривалого позбавлення волі, з визначенням законодавчих критеріїв для такого перегляду, зокрема в порядку реалізації заходів загального характеру на виконання рішень ЄСПЛ;
- запровадження інституту тимчасового відкликання суддів з відставки (за їх згодою) за рішенням Вищої ради правосуддя стосовно суддів, які пройшли кваліфікаційне оцінювання та відповідають критеріям доброчесності;
- наділення суду правом – у випадках виготовлення повного тексту судового рішення – оголосити в судовому засіданні його вступну і резолютивну частини та навести основні мотиви цього рішення;
- розширення інституту письмового провадження в касаційному судочинстві;

- наділення судді правом безпосереднього доступу до інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, у тому числі тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування;
- перехід на одноособовий розгляд справ у судах першої інстанції (крім окремих категорій справ, які розглядаються вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом як судами першої інстанції);
- передбачити можливість визначити у процесуальних кодексах:
 - категорії справ, які переглядаються апеляційними судами одноособово;
 - категорії судових рішень (якими не завершується розгляд справи), що ухвалюються судом касаційної інстанції одноособово;
- перегляд у процесуальних кодексах категорії справ, які розглядаються апеляційними судами як судами першої інстанції, з метою передачі цих справ у суди першої інстанції;
- запровадження додаткових механізмів запобігання та протидії зловживанню учасниками процесу своїми процесуальними правами;
- запровадження інституту скарги на недотримання розумних строків розгляду справ у судах та у подальшому – інституту виплат компенсацій учасникам судового процесу за порушення розумних строків розгляду справ за рахунок бюджетних коштів;
- забезпечення дотримання прав жестомовних осіб у судочинстві та надання послуг перекладу;
- розвиток електронного судочинства для усього ланцюга відправлення правосуддя з урахуванням світових стандартів у сфері інформаційних технологій, які інтегруються у національну інфраструктуру електронного врядування, шляхом:
 - запровадження можливості розгляду онлайн певних категорій справ незалежно від місцезнаходження сторін і суду та інших сервісів електронного судочинства;
 - впровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронного ведення справ, електронних комунікацій із судом, кабінету судді та кабінету учасника процесу;
 - вдосконалення та розвиток судового порталу для отримання інформації про суди і справи (провадження) з безперервним оновленням даних судової статистики;
- удосконалення законодавчого врегулювання статусу та повноважень помічника судді.

4.1.5 Розвиток альтернативного вирішення спорів

- встановлення для окремих визначених законом категорій справ обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів з використанням медіації та інших технік;
- розгляд можливості запровадження інституту мирowego судді на рівні громад;
- запровадження у справах адміністративного судочинства досудових процедур адміністративного оскарження з розширенням можливостей таких органів застосовувати досудові та позасудові процедури врегулювання спорів;
- оптимізація ставки судового збору та процедури його адміністрування з метою спонукання використовувати позасудові способи вирішення спору;
- удосконалення інституту третейського судочинства включно з підвищенням вимог до засновників третейських судів, зміцнення інституційних можливостей третейського самоврядування, розширення підвідомчості справ третейським судам; поширення гарантій конфіденційності на третейських суддів;
- запровадження та підтримка інституту медіації за вибором учасників;
- удосконалення процедури врегулювання спору за участю судді.

4.2 Зміцнення судової незалежності та підзвітності суспільству

З метою зміцнення судової незалежності та підзвітності забезпечити:

4.2.1 Органи суддівського врядування та самоврядування

- проведення всебічного аудиту системи суддівського врядування та самоврядування, з метою усунення дублювання функцій, впорядкування політики, забезпечення процедур ефективного використання ресурсів;
- удосконалення механізмів перевірки доброчесності членів органів суддівського врядування;
- запуск роботи ВККСУ на основі відбору професійних та доброчесних членів за участі міжнародних експертів на відкритому конкурсі з прозорою процедурою;
- забезпечення інституційної можливості прийняття ВККСУ регламенту її роботи та внутрішніх правил, у тому числі транспарентності цього органу;

- регулярне оновлення складу ВРП на основі вдосконалення порядку добору нових і розгляд на законодавчому рівні можливості перевірки чинних її членів з дієвим залученням міжнародних експертів та Комісії з питань доброчесності, а також забезпечення додержання членами ВРП високих стандартів професійної етики й доброчесності;
- у перспективі підпорядкування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Вищій раді правосуддя як органу з добору кадрів та кар'єри суддів;
- оптимізація системи органів судової влади шляхом створення автономних кадрового і дисциплінарного органів, члени яких призначаються Вищою радою правосуддя на конкурсних засадах (із залученням до конкурсів міжнародних експертів), для приведення повноважень Вищої ради правосуддя у відповідність до статті 131 Конституції України;
- забезпечення безперервності здійснення кадровим та дисциплінарним органами їхніх функцій шляхом регулярної ротації частини складу;
- запровадження механізму постійного та поетапного оновлення складу органів судової влади;
- запровадження законодавчого механізму збереження кадрового потенціалу апаратів та служб інспекторів ВРП та ВККСУ;
- посилення організаційно-методичної діяльності ВРП та координації судового врядування шляхом вдосконалення нормативно-організаційних механізмів для системи судового врядування;
- удосконалення ефективної співпраці всіх органів врядування/самоврядування у встановленні цілей судової влади, стратегічному плануванні, процедури бюджетування, чітку підзвітність Державної судової адміністрації (або інших установ з відповідними функціями) та ефективну координацію діяльності щодо забезпечення належної інфраструктури та послуг для судів;
- сприяння реальному та ефективному представництву судових органів у відносинах з іншими гілками влади, захищаючи незалежність суду, полегшуючи підзвітність судової влади та забезпечення механізму ефективної співпраці всіх суб'єктів управління судовою владою;
- подальший розвиток законодавства щодо належної реалізації ролі Вищої ради правосуддя як конституційного органу суддівського врядування, вдосконаленням регулювання процедурних питань її діяльності;
- запровадження уніфікованих правил щодо уникнення конфлікту інтересів для членів органів суддівського врядування та членів громадських органів, які беруть участь в процедурах відбору та оцінювання суддів і кандидатів на посаду судді;

- оприлюднення рішень кваліфікаційних та дисциплінарних органів з метою встановлення стандартів щодо змісту та обсягу розкриття інформації, отриманої чи створеної при здійсненні процедур конкурсів, оцінювання та дисциплінарного провадження з урахуванням європейських стандартів та кращих міжнародних практик;
- удосконалення статусу, порядку формування та організаційно-правових засад діяльності громадських органів, які беруть участь у процедурах відбору та оцінювання суддів і кандидатів на посаду судді, з метою забезпечення належної взаємодії з кваліфікаційними органами, прозорості їх діяльності, обґрунтованості ухвалення їх рішень, відповідальності членів цих організацій та суб'єктів їх призначення;
- удосконалення порядку висунення кандидатів з числа суддів у члени Вищої ради правосуддя та Ради суддів України із можливістю застосування попереднього рейтингового електронного голосування;
- підвищення ролі Ради суддів України в системі правосуддя щодо реалізації засад самоврядності, зокрема, наділення повноваженнями із надання висновків щодо проектів підзаконних нормативно-правових актів Вищої ради правосуддя та її органів;
- запровадження порядку призначення ВРП голів судів та його заступників у випадку тривалого їх необрання зборами суддів, із переліку кандидатур, які розглядалися на зборах суддів;
- закріплення на законодавчому рівні принципів стабільності та передбачуваності розміру винагороди, оплати праці і соціальних виплат членам і працівникам органів суддівського врядування, як складових їх незалежності, запровадження методики і законодавчих гарантій визначення їх розміру та умов отримання, які унеможливають їх фактичне зменшення діями і рішеннями інших органів влади.

4.2.2 Організаційне забезпечення судів

- запровадження єдиної системи управління продуктивністю та моніторингом роботи судів, засновану на оцінці завантаженості та результатів діяльності судів і суддів;
- розробка комплексної системи управління продуктивністю;³
- регламентація організаційного механізму моніторингу для оцінки та контролю діяльності судів (без втручання у сферу управління правосуддям), таких як система внутрішнього аудиту та/або антикорупційного контролю;

³ Яка охоплює: цілі, що мають бути досягнуті індивідуально та інституційно; показники ефективності; управління ризиками; стандартизовані процеси; управління якістю, регулярне оцінювання ефективності; типові посадові інструкції та правила процедури; принципи обслуговування споживачів послуг суду.

- розробка та запровадження регламентів прозорого планування та розподілу бюджетних ресурсів у судовій системі, включаючи капітальні вкладення, на основі об'єктивних чітко визначених критеріїв (завантаженість, відставання, види справ, ефективність роботи суду, прогресивні ініціативи судів тощо);
- розробка та прийняття закону про публічну службу в системі правосуддя з метою врегулювання особливостей проходження публічної служби в органах судової влади та усунення існуючих розбіжностей і суперечностей між законодавством з питань державної служби, трудовим законодавством, законодавством з питань судоустрою;
- реорганізація державної судової адміністрації шляхом передачі функцій з кадрового забезпечення апаратів судів, а також передачі дисциплінарних повноважень державної судової адміністрації відповідним уповноваженим органам судової влади;
- запровадження механізмів дієвої участі ВРП у здійсненні та контролі бюджетного процесу у судовій системі, зокрема, погодження бюджетних запитів щодо функціонування судів та органів і установ судової влади, встановлення чітких правил та принципів бюджетування судів, запобігання скороченню фінансових ресурсів судів (будь-які винятки з цієї норми повинні бути чітко перераховані та пов'язані з винятковими обставинами, суворо які впливають на фінансове становище всіх секторів країни);
- створення у складі ВРП служби аудиту та контролю за фінансово-господарською діяльністю у сфері забезпечення органів судової влади;
- дієвий механізм парламентського контролю за здійсненням бюджетного процесу у судовій системі;
- забезпечити ефективну роботу Служби судової охорони, удосконаливши регулювання її діяльності.

4.2.3 Взаємодія із суспільством

- розширення обсягу щорічного звіту про стан незалежності суддів, який оприлюднює Вища рада правосуддя; звітність про стан справ та виклики щодо діяльності судів;⁴
- запровадження практики всебічного обговорення звітів з громадськими консультаціями та дискусіями; продовжити та удосконалити заходи з подальшого розвитку систематичного проактивного професійного

⁴ Включаючи завантаженості, відставання, тривалості провадження, дисциплінарні провадження, огляд найважливіших гучних справ.

спілкування з професійними об'єднаннями юристів, громадськістю та засобами масової інформації; розвитку комплексної системи комунікації;⁵

➤ впровадження системного підходу та ефективних комунікативних рішень проти розповсюдження недостовірної інформації, спрямованої на дискредитацію суддів, в тому числі в соціальних мережах;

➤ розробити та імплементувати синхронізовану, узгоджену та ініціативну комунікаційну стратегію, активно надавати об'єктивну, зрозумілу інформацію;⁶

➤ розробити та імплементувати механізм оцінки учасниками судового процесу роботи суду та використання інших соціологічних опитувань,⁷ впровадження електронного механізму опитування;

➤ розробити та імплементувати єдиний стандарт якості роботи суду з подальшими супровідними заходами: удосконаленням керівництва, тренінгами, моніторингом, тощо;

➤ запровадити процес зміни розуміння суддів до поняття «соціально відповідального» суду, приділення великої уваги конкретним потребам різних груп учасників судових процесів з метою покращення доступу до правосуддя та сприяння зміні сприйняття людьми суду, як лише санкціонуючого, «загрожуючого» органу влади на розуміння суду, як органу, який надає послуги з вирішення спорів та захисту прав людини;

➤ врегулювати на законодавчому рівні питання підтримки особливо вразливих груп учасників судочинства: жертв та свідків насильства в сім'ї, сексуального насильства та інших незахищених груп;

➤ запровадження спеціальних заходів інформаційно-психологічної підтримки учасників судових процесів, включаючи:

- спеціальні психологічні тренінги для суддів та судового персоналу (управління конфліктами, психологія травм, стресостійкість);

- надання зручної для користувачів інформації про судові процеси, права та обов'язки свідків (інформаційні листи, спеціальні додатки, доставка відповідної інформації разом із повістками, відеозаписами тощо);

⁵ Створення центру зв'язку; сприяння проактивному спілкуванню у процесі відбору, кваліфікаційного оцінювання суддів, конкурсних процедур; тощо.

⁶ Що містить чіткі чітко сформульовані повідомлення, допомагає запобігти та амортизувати дезінформацію; систему заходів, направлених на посилення професійної комунікації у соціальних медіа шляхом розробки керівних принципів комунікації суддів, проведення відповідних тренінгів, створення групи комунікацій/консультацій.

⁷ Для вимірювання показників ефективності роботи судових установ таких, як результати роботи судів, планування роботи, встановлення стандартів послуг, поліпшення комунікації з врахування потреб клієнтів, очікувань сторін, думки громадськості, впровадити ефективні інструменти вимірювання цих очікувань.

- створення волонтерської служби в судах (спеціально підготовленої для надання інформаційної підтримки жертвам злочину та свідкам).

4.3 Суддівська кар'єра та відповідальність суддів

З метою удосконалення інститутів Суддівської кар'єри та відповідальності суддів забезпечити:

4.3.1 Початок кар'єри кандидата на посаду судді та кваліфікаційне оцінювання суддів

- удосконалення процедури заміщення вакантних посад у місцевих судах кандидатами на посаду судді та судьями в окремих конкурсних процедурах, забезпечивши врахування критеріїв доброчесності та професійної кваліфікації;
- удосконалення процедури добору кандидатів на посаду судді місцевого суду шляхом запровадження ефективних методів відбору кандидатів, програм їх підготовки та методик оцінювання результатів підготовки кандидатів, передбачити можливість стажування кандидатів в судах;
- удосконалення кваліфікаційних вимог до кандидатів на посаду суддів місцевих, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду;
- запровадження початкової підготовки в Національній школі суддів України для суддів апеляційних, вищих спеціалізованих судів, які не мають суддівського досвіду;
- розширення програми спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, підвищення кваліфікації суддів;
- перегляд механізмів визначення щомісячного довічного грошового утримання судді з метою забезпечення права судді на відставку – привівши ці положення у відповідність до рішень Конституційного Суду України;
- доопрацювати методологію та порядок кваліфікаційного оцінювання суддів (кандидатів на посаду судді);⁸
- запровадження можливості перевірки практичних завдань в процедурах добору та конкурсних процедурах з використанням аутсорсингу та програмно-апаратних комплексів;
- удосконалення використання механізмів та методик психологічного тестування та врахування їх результатів;

⁸ З урахуванням рекомендацій висновку КРЕС №17 від 24.10.2014 року.

- удосконалення моделі і процедури здійснення регулярного оцінювання суддів;
- запровадження стандартів щодо змісту та обсягу розкриття інформації, отриманої чи створеної при здійсненні процедур кваліфікаційного оцінювання з урахуванням європейських стандартів та кращих практик;
- закріплення на законодавчому рівні принципів стабільності і передбачуваності розміру суддівської винагороди і соціальних виплат суддям та працівникам апаратів судів, як складових їх незалежності, запровадити методики і законодавчі гарантії визначення їх розміру та умов отримання, які унеможливають їх фактичне зменшення діями і рішеннями інших органів влади;
- запровадження відкритої конкурсної процедури призначення ректора та проректорів Національної школи суддів України, яку проводить ВККСУ та з укладанням трудового контракту строком на 5 років;
- удосконалення механізмів дотримання вимог антикорупційного законодавства особами, призначеними на посади ректора та проректорів Національної школи суддів України;
- запровадження механізму обов'язкового щорічного оприлюднення звіту про роботу Національної школи суддів України.

4.3.2 Відповідальність суддів

- послідовність підходів у дисциплінарній практиці, зокрема щодо призначення дисциплінарних стягнень за аналогічні правопорушення;
- удосконалення норм щодо дисциплінарної відповідальності за умисне або внаслідок недбалості істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя;
- запровадження більш чіткого визначення підстав дисциплінарної відповідальності за порушення правил суддівської етики; посилення вимог щодо дисциплінарної відповідальності судді й ухвалення чітких правил, стандартів і процедур розгляду скарг на неналежну поведінку суддів та прийняття рішень за результатами розгляду цих скарг;
- запровадження регулярного моніторингу та оновлення Кодексу судової етики, забезпечення єдиної практики його застосування;
- забезпечення проходження суддями щорічних онлайн курсів щодо правил і практик суддівської етики (публікація як прикладів належної практики, так і ситуацій, які сприймаються як можливі, що спричиняють конфлікт інтересів або порушують питання суддівської етики);

- запровадження регуляторних та організаційних змін у процедурах розслідування дисциплінарних справ та притягнення до дисциплінарної відповідальності;⁹
- встановлення додаткових підстав для припинення відставки судді внаслідок допущення ним поведінки, що є несумісною з високим званням судді, за дисциплінарною процедурою;
- запровадження інституту кримінальної відповідальності суддів за свавільне зловживання своїми повноваженнями під час здійснення правосуддя, із одночасним функціонуванням системи запобіжників щодо невикористання механізмів кримінального переслідування для здійснення тиску на суддів;
- запровадження ефективного механізму моніторингу способу життя судді щодо його обов'язку підтвердити законність джерел походження майна;
- встановлення вимоги щодо вирішення питання про відсторонення судді від адміністративної посади одночасно із вирішенням питання про відсторонення його від здійснення правосуддя;
- удосконалення процедурних гарантій судді у дисциплінарному провадженні, включно із забезпеченням конфіденційності дисциплінарного розслідування, справедливого розгляду дисциплінарної справи, пропорційності застосування дисциплінарних стягнень та можливостей оскарження рішення дисциплінарного органу.

4.4 Система органів прокуратури¹⁰

З метою функціонування механізмів реформування органів прокуратури забезпечити:

- невідворотність і сталий характер продовження реформи прокуратури, особливо у частині завершення переатестації діючих прокурорів;
- удосконалення реалізації прокурорами конституційних повноважень із підтримання публічного обвинувачення, організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням та представництва інтересів держави в суді, зокрема й шляхом запровадження галузевої та тематичної спеціалізації, уніфікації прокурорської і судової практики;
- запровадження ефективної координації діяльності у межах протидії злочинності та належного функціонування системи кримінальної юстиції;

⁹ Включаючи більш ефективне використання інституту інспекторів для скорочення тривалості дисциплінарного провадження, більш ефективне управління великим навантаженням, забезпечення кращої якості та послідовної дисциплінарної практики.

¹⁰ Відповідно до Стратегії розвитку прокуратури на 2021-2023 роки, затвердженої наказом Генерального прокурора від 16 жовтня 2020 року № 489.

- розроблення та впровадження комплексної та неупередженої системи оцінювання якості роботи прокурора за встановленими об'єктивними критеріями;
- удосконалення дисциплінарної процедури, відповідно до європейських стандартів і найкращих міжнародних практик, забезпечивши прозорість й об'єктивність розгляду заяв про дисциплінарні проступки прокурорів, невідворотності та пропорційності відповідальності за них;
- удосконалення системи органів прокурорського самоврядування та забезпечення інституційної незалежності прокуратури.

4.5 Удосконалення інституту адвокатури

З метою запровадження системного підходу до удосконалення інституту адвокатури в Україні передбачити:

- посилення гарантій адвокатської діяльності, її видів і професійних прав адвокатів, удосконалення самоврядності адвокатури;
- розширення можливостей доступу до державних реєстрів та баз даних при здійсненні адвокатської діяльності;
- конкретизація підстав, процедур притягнення до дисциплінарної відповідальності та механізмів оскарження рішень про притягнення до такої відповідальності;
- запровадження інституту спрощеного дисциплінарного провадження; удосконалення порядку розгляду скарг на дії адвоката;
- перегляд вимог щодо освіти, професійного досвіду та обмежень щодо доступу до адвокатської діяльності, запровадження прозорої процедури проведення єдиного кваліфікаційного іспиту, стажування кандидатів, порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України;
- удосконалення організаційно-правових форм здійснення адвокатської діяльності та засад діяльності органів адвокатського самоврядування, удосконалення професійних стандартів діяльності адвоката;
- удосконалення механізму надання адвокатами безоплатної правової допомоги та представництва інтересів публічних органів;
- врегулювання статусу помічника адвоката;
- удосконалення порядку захисту прав адвокатів під час здійснення професійної діяльності.

РОЗДІЛ II. Розвиток системи конституційного судочинства

I. Загальні положення

Конституційний Суд України на сьогодні є органом, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та інших актів законодавства, здійснює офіційне тлумачення Конституції України тощо.

Діяльність Конституційного Суду України має ґрунтуватися на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

При цьому держава повинна забезпечувати незалежність і недоторканність суддів Конституційного Суду України, у тому числі шляхом достатнього фінансування та створення належних умов для діяльності Конституційного Суду України.

Рішення та висновки Конституційного Суду України ухвалюються іменем України, є остаточними і не можуть бути оскаржені. Відповідно, унаслідок ухвалення рішень Конституційного Суду України, втрачають юридичну силу нормативно-правові акти, що врегульовують досить важливі для суспільства та держави суспільні відносини.

Відтак існує гостра необхідність забезпечити дотримання принципів верховенства права, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості рішень і висновків Конституційного Суду України, із збереженням механізмів забезпечення незалежності і недоторканності суддів Конституційного Суду України.

Результатом реалізації Стратегії має стати належним чином працююча система конституційного судочинства, яка ґрунтуючись на цінностях і принципах Конституції України, забезпечить справедливий розгляд справ Конституційним Судом України та ухвалення обґрунтованих рішень і висновків. Усі судді Конституційного Суду України мають бути доброчесними правниками із визнаним рівнем професійної компетентності та мати високі моральні якості, залишаючись вільними від будь-якого політичного впливу та підзвітними лише суспільству.

II. Мета і завдання

Основною метою Стратегії щодо розвитку системи конституційного судочинства є встановлення основних напрямків державної політики та визначення пріоритетів щодо удосконалення конституційно-правового регулювання, насамперед, з питань порядку добору суддів Конституційного Суду України, забезпечення їх доброчесності, професійної компетентності та

політичної неупередженості, прозорих підстав та дієвих механізмів притягнення суддів до відповідальності, гарантування прийняття Конституційним Судом України обґрунтованих та юридично вивірених рішень і висновків, що ґрунтуються на ідеях верховенства права, пріоритету прав і свобод людини та інших цінностях і принципах, визначених Конституцією України.

Завданнями Стратегії є:

- визначення основних проблем інституційного функціонування системи конституційного судочинства України;
- визначення проблемних питань конституційно-правової регламентації статусу суддів Конституційного Суду України, організаційних засад їх діяльності та взаємодії з інститутами суспільства;
- визначення напрямів удосконалення Конституції України, чинного законодавства про Конституційний Суд України та першочергових заходів з розвитку конституційного судочинства;
- підвищення ефективності та обґрунтованості прийняття рішень і висновків Конституційним Судом України, зміцнення довіри суспільства до діяльності інституту конституційного судочинства України.

III. Основні проблеми

Поміж нагальних проблем, які зумовлюють необхідність термінового удосконалення організації функціонування системи конституційного судочинства та приведення її до міжнародних зобов'язань України, треба зазначити:

- неналежна доброчесність окремих суддів Конституційного Суду України та працівників Секретаріату цього Суду, відсутність у них нульової толерантності до корупційних проявів; недотримання окремими суддями правил професійної етики;
- відсутність прозорих процедур конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України;
- функціональна недосконалість системи конституційного провадження;
- неефективні та непрозорі механізми притягнення суддів Конституційного Суду України до дисциплінарної відповідальності;
- відсутність дієвих механізмів дотримання та моніторингу виконання суддями Конституційного Суду України антикорупційних обмежень та заборон;
- недостатня комунікаційна політика щодо засад та результатів діяльності Конституційного Суду України;

➤ недостатній рівень суспільної довіри до органу конституційної юрисдикції в Україні.

IV. Напрями та заходи

З метою запровадження системного підходу до розвитку системи конституційного судочинства в Україні передбачити:

➤ удосконалення механізмів перевірки на доброчесність та дотримання правил професійної етики суддями Конституційного Суду України;

➤ запровадження відкритих та прозорих процедур конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України; ефективної перевірки їх на доброчесність та відповідність рівню професійної компетентності та високим моральним якостям (із можливим залученням міжнародних експертів);

➤ удосконалення конституційно-правового регулювання організації діяльності Конституційного Суду України та системи конституційного провадження, у тому числі щодо порядку та підстав відкриття конституційного провадження у справі, форм конституційного провадження, прав та обов'язків учасників конституційного провадження, а також забезпечення повноти розгляду справ та дотримання строків у конституційному провадженні;

➤ розроблення та впровадження ефективних та прозорих процедур притягнення суддів Конституційного Суду України до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку, із одночасним запровадженням механізмів захисту суддів від політичного та іншого тиску під час прийняття ними рішень у справах конституційного провадження;

➤ запровадження ефективних та достатніх механізмів дотримання та моніторингу виконання суддями Конституційного Суду України вимог антикорупційного законодавства;

➤ розширення комунікаційної політики Конституційного Суду України, зокрема щодо етапів конституційного провадження та результатів діяльності суду.